

Pentu syntyy maailmaan mukanaan eväät, joilla kohdata maailma ja vastata sen haasteisiin koiralle luonteenomaisella tavalla. Ihmisen tehtävä on valita jalostukseen koirat, joilla on terveet käyttäytymismallit, ne osaavat esim. lisääntyä. Emon hyvää hoivaa ja kasvattajan luona vietettyä aikaa ei voi korvata myöhemmin, ne vaikuttavat koiran käyttäytymiseen enemmän kuin mikään muu. Ja se oikea luovutusikä, mikä se olikaan?

Synnynnäiset käyttäytymismallit

Kaikilla koirilla on synnynnäisiä käyttäytymismalleja, joista osa on muuttumattomia ja osa puhkeaa vasta tietyssä iässä. Koiran perimä määrää kuinka vahvoina eri käyttäytymismallit ilmenevät. Joillain yksilöillä saattaa tietyn toiminnan ärsykekynnys olla niin korkea, että sitä tuskin ilmenee. Pohjimmiltaan kaikilla koirilla on kuitenkin perimässään samat käyttäytymismallit.

Koiralle on tärkeää kyky palautua. Luonnoneläimet eivät oleta, että kerran ladon nurkkaan juossut hiiri on siellä aina, sellainen luulo tietäisi nälkäkuolemaa. Sen sijaan kesykoira saada jäädä luuppiin, jolloin se ei kykene palautumaan ärsykkeestä. Toinen oleellinen ominaisuus on kyky linkittää toimintoja. Monilta metsästyskoirilta on tarkoituksella jalostuksella karsittu tätä linkittämistä. Tyypillisin esimerkki on seisova koira, joka ei saaliin löydettyään jatkakaan metsästysketjua ajamiseen, tappamiseen ja raatelemiseen vaan jää patsaana seisomaan paikalleen.

Tietyssä iässä ilmenevät käyttäytymismallit – kuten metsästyskäyttäytyminen ja vartiointi - tarvitsevat ärsykeitä puhjetakseen, vastaavasti ärsykkeiden puute saattaa aiheuttaa sen, että jotkut perinnölliset käyttäytymismallit eivät puhkea lainkaan.

Käyttäytymiseen pitää vaikuttaa silloin, kun se on puhkeamaisillaan, esimerkiksi johdattaa metsästyskoira kiinnostumaan vain jänisten metsästämisestä viemällä sitä vain jänisten perään. Vastaavasti jos ei halua ruoastaan riiteleviä koiria, ne laitetaan pentuina syömään omista kupeistaan silloin, kun ensimmäiset riitelyn merkit näkyvät. Tai jos ei halua portilla louskuttavaa koiraa, portilla ei pidä olla mitään haukuttavaa silloin kun tällainen vartiointikäytös nostaa päätään.

Koira, jolla on voimakas synnynnäinen käyttäytymismalli, saattaa oikean kohteen puuttuessa ottaa sijaiskohteen. Esimerkiksi kettuterrieri saalistaa autoja kettujen sijaan. Kun se pääsee luoliin kettujahtiin, autojahti saa jäädä. Tai koira, joka repii lelunsa. Jos se saa repiäkseen ruhonasia, pehmoleluja ei enää tarvitse tappa.

Levon tarve ja virikkeistä palautumisen nopeus – siis kyky rauhoittua toiminnan jälkeen - on yksilöllistä ja periytyvää. Koiran täytyisi kestää itse itseään eli erittäin vilkkaan koiran jaksaa stressaantumatta jatkuvaa sähläämistään. Miten ihminen kestää tällaista koiraa, on jo eri juttu.

Syömiseen liittyy vahvoja käyttäytymismalleja. Raatelemisen tarpeesta oli jo puhetta. Kyläkoira käyttää paljon aikaa ja energiaa ruokansa etsimiseen ja tonkimiseen, sen sijaan kotikoira hotkaisee hyvin sulavat nappulat parissa minuutissa (riiseni sekunnissa, toim. huom.). Koiran olisikin hyvä joutua tekemään jotain ruokansa eteen, ruokaa voi esim. piilottaa koiran etsittäväksi. Myös ruoalla palkitseminen oikein suoritettuna tehtävän jälkeen on hyvä keino. Kuitenkaan koiraa ei koskaan saa lastata jättämällä ruokintaa vain palkkojen varaan.

Lisääntymiskäytös muuttuu luontaisista käyttäytymismalleista yleensä viimeisenä. Noin ihan aluksi koiran kuuluu osata pariutua ilman ihmisen apua. Usein koiralla, jolla on jonkun verran synnynnäisiä käyttäytymismalleja, on niitä saman tien paljon, esimerkiksi hyvin pariutuva osaa myös synnyttää hyvin ja synnytyksen hallitseva osaa hoitaa pentunsa hyvin. Luonteen ja käyttäytymisen jalostuksessa pitäisikin kiinnittää huomiota nartun hoivakäyttäytymiseen

Pentuaika

Kasvattajan luona eletty aika on ensisijaisen tärkeä, se vaikuttaa koiran käyttäytymiseen enemmän kuin mikään muu. Esimerkiksi eroahdistusta on enemmän pennuilla, jotka on erotettu liian aikaisin emästään. Useinhan sijoitusnarttu erotetaan pennuista, kun nämä ovat vasta viisivuotia.

Aivan vastasyntyneille on tärkeää kuinka oikea-aikaisesti ja oikein emä vastaa piipityksiin. Emojen hoivakäyttäytymisissä on eroja, lisäksi ympäristö vaikuttaa emon käyttäytymiseen. Vieraassa paikassa oleva sijoitusnarttu saattaa olla stressaantuneempi kuin omassa turvallisessa kodissaan synnyttänyt. Siksi sijoitusnartun olisi hyvä vieraila usein kasvattajan luona ja kokea tämän koti toiseksi kodikseen.

Kannattaa myös mahdollisuuksien mukaan kunnioittaa nartun tarpeita, kun se valitsee synnytyspaikkaa. Turvallisen kolon voi virittää vaikka lasten miniteltasta tai riittävän suuresta kuljetusboksista. Muiden koirien on oltava tarpeeksi kaukana. Oven takana toisessa huoneessa ei välttämättä riitä, vaan narttu saattaa rauhoittuakseen vaatia ne 7-10 metrin päähän pesästä.

Vastasyntyneiden elon ei pidä olla liian stressitöntä, vaan ne tarvitsevat tiettyä altistusta, jotta niiden elimistö oppii sietämään stressiä. Pentua pitäisi päivittäinen käänellä esim. punnituksen yhteydessä tai ikkunan voi avata pakkasilmallakin muutamiksi sekunneiksi. Jos pentu on pentueensa ainoa, haasteita on enemmän. Pennun voi välillä siirtää kauemmaksi nisästä ja nisälle pääsyä vähän estellä. Näin se joutuu ponnistelemaan päästäkseen tavoitteeseensa.

Pentuja pitää käsitellä ennen välttämiskäyttäytymistä eli uuden asian oudoksumista. Silloin ne tottuvat käsittelyyn ilman pelkoa. Välttämiskäyttäytymisen alkuikä vaihtelee.

Siirtymävaiheessa vastasyntynyt muuttuu toukasta pennuksi. Se alkaa nähdä ja kuulla ja sen hermosto kehittyä muutenkin. Tuolloin se saattaa tärähtää ilman syytä ja hätkähtää kovia ääniä.

Sosiaalinen käyttäytyminen on sekä synnynnäistä että opittua. Koira tarvitsee pentuvaiheessa emonsa ja pentuesisarustensa seuraa. Tämä korostuu varhaisen sosiaalistumiskauden aikana eli 3-4 viikon iässä. Tällöin pentu oppii koirien kielen perusteet. Suhde emoon ja emon rooli muuttuu. Esim. ikävästi tai tylästi pentujaan kohtaan käyttäytyvän nartun jälkeläisistä kasvaa alistuneempia ja vähemmän uteliaita koiria. Leikki sisarusten kanssa opettaa koirien eleitä. Ensimmäiset riidat syntyvät 4-6 viikon vanhoina.

Herkkyyskausia

Tarpeidentekopaikka, siis alustan laatu, opitaan 6-7 viikon iässä. Jos alusta on sanomalehti, vain sanomalehti kelpaa jatkossakin. Jos on talvi, vain lumi kelpaa. Joskus kasvattaja onkin pulassa miettiessään sopivaa alustaa pennuille, multapetiä ei niin mielellään rakenna olohuoneeseen.

Purutehon hillitsemisen pentu oppii kahdeksanviikkoisena emältään. Emän antamaa oppia ei voi täysin korvata toinen koira eikä ihminen.

Pentu sosiaalistuu ihmisiin, vieraisiin koiriin ja muihin eläimiin 6-8 viikon iässä, ympäristöön ja tapahtumiin (liikenteeseen, ihmisvilinään jne.) seitsemänviikkoisesta alkaen. Tutkimusten mukaan yllättävän vähäinen kontakti riittää, joten sosiaalistaminen ei ole syy erottaa pentua sisaruksistaan ja emostaan (pentu kestää paremmin eron emästään kuin sisaruksistaan). Sen sijaan viisas kasvattaja vie pentueen, mieluiten emän kanssa, erilaisiin tilanteisiin ja paikkoihin ja tutustuttaa sen maailman kummallisuuksiin turvallisesti oman lauman ja oman pesän (kantoboksin) kanssa (voi olla aika haastavaa 10-päisen riisenipentueen kanssa, toim. huom.).

6-8 viikon ikäiset pennut ovat sekä psyykkisesti että fyysisesti herkkiä stressille, 8 viikon iässä on aivan erityinen häiriöille herkkä kausi. Tuolloin saadut huonot kokemukset voivat aiheuttaa ongelmia aikuisena, esim. pysyvät pelot syntyvät juuri tuossa iässä.

Oikea luovutusikä

Meillä pennut luovutetaan 7-8 viikkoisina. Syynä on pidetty leimautumista uuteen kotiin ja sosiaalistumista. Jos kasvattajalla on mahdollisuus sosiaalistaa pentuja, ei ole mitään syytä olla lykkäämättä luovutusikää 9 tai 10 viikkoon. Uudessa kodissakin ehditään vielä sosiaalistaa lisää, sillä välttämiskäyttäytyminen ylittää uteliaisuuden 12 viikon vanhana.

Muualla Euroopassa pennut pidetään kasvattajalla jopa viikkoja kauemmin kuin meillä. Saksanpaimenkoirilla tehty tutkimus paljasti, että nuorina luovutetuilla koirilla oli enemmän eroahdistusta ja ylivarovaisuutta sekä sairastavuutta ja kuolleisuutta kuin lähes kolmekuisina luovutetuilla. Vertailun kohteina olivat 6-, 8 ja 12 viikon vanhoina luovutetut.

Yksinolo ei ole koiraeläimelle luontaista, vaan sen on vähitellen opittava siihen. Suomalaisten koirien vitsaus on eroahdistus, 30 % koirista (ja niiden omistajista ja naapureista) kärsii siitä. Viisas kasvattaja opettaa pennulle yksinolon alkeita, mutta vasta lähellä luovutusikää ja vain muutaman minuutin kerrallaan niin että pentu ei ehdi pelästyä.

Kasvattaja myös opastaa koiran uuden perheen jatkamaan yksinolon opettelua pikkuhiljaa. Koira jää yksin, kun mennään vessaan, viedään roskat jne. Vasta kolmikuinen pentu on valmis pidempiin yksinoloihin. Siihen asti arki tulisi jotenkin saada hoidettua tai olla ottamatta koira.

Pentutestit

Testit mittaavat aina vain pennun senhetkistä tilannetta, ne eivät kerro millainen siitä tulee aikuisena. Korkeintaan koiran arkuudesta tai rohkeudesta saattaa ehkä mahdollisesti saada joitain viitteitä. Suurin osa koiran käyttäytymisestä (vartiointi, dominanssi, suhde toisiin koiriin) ei ole vielä puhjennut.

Kasvattaja voi saada testistä apua ratkaistessaan missä iässä ja millaiseen kotiin pennun luovuttaa. Samoin hän voi paremmin kertoa uudelle omistajalle miten toimia pennun senhetkisessä kehitysvaiheessa. Esimerkiksi pentu, joka on kehitysvaiheessa, jossa muristaan ja vastustetaan käsittelyä, kannattaa laittaa kotiin, jossa osataan suhtautua tilanteeseen eikä nosteta käsiä pystyyn ja sanota, että kun se ei halua...

Pohjoismaiden tunnetuin eläinnyttelijöiden kouluttaja Tuire Kaimio vaikuttaa koiramaailmassa mm. Kennelliiton jalostustieteellisen toimikunnan jäsenenä, kirjoittajana, kouluttajana ja luennoitsijana. Hän kasvattaa jackrusselinterriereitä, kettuterriereitä ja englanninkääpiöterriereitä.

Tämä artikkeli on koottu Kaimion 1.3.2009 pitämän luennon pohjalta.